

Ольга Вовченко,

кандидат психологічних наук,

докторант Інституту спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка

Національної академії педагогічних наук України

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ МЕТОДИК У ДОСЛІДЖЕННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Категорія «емоційного інтелекту» має суперечливе онтогенетичне походження, оскільки досліджено через призму академічного інтелекту, емоційно-вольової сфери, соціального інтелекту та інших структур/підструктур особистості тощо. Переважно, поняття «емоційний інтелект» досліджувалось через концептуальну єдність із категорією «соціальний інтелект». Означений тип інтелекту бере свій початок в дослідженнях та психологічних діагностиках соціального інтелекту в роботах Г. Айзенка, Х. Гарднера, Дж. Гілфорда [6], [8]. Варто відмітити, що на сьогодні, дослідження емоційного інтелекту – масштабний та модерніський науковий напрям. Як зазначає, О. Олексієнко – «це не лише популярний науковий напрям, це якісно новий напрям дослідження структури особистості...» [3], зокрема і особистості з порушеннями інтелектуального розвитку.

На сьогодні існують різні підходи до того, що є компонентами, механізмами та загалом структурою емоційного інтелекту. Залежно від підходів до розуміння емоційного інтелекту, особливостей його діагностики виокремлюють тестові та проєктивні методи. В свою чергу тестові поділяються на дві підгрупи:

- засновані на вирішенні задач (питання-відповідь, питання-вибір варіанту відповіді);
- засновані на самозвіті та самооцінці.

Кожна із зазначених методик та підходів до розуміння емоційного інтелекту має свої переваги і свої недоліки у ході дослідження емоційного інтелекту підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку.

Так, серед психодіагностичних методик, що засновані на вирішенні задач, основною перевагою є легкість інструкції під час пояснення підліткам з порушеннями інтелектуального розвитку, наявність вже готових відповідей на означені питання, простота обрахування даних після завершення діагностики для психолога, але поряд із цим вони (тести) досить об'ємні, мають велику кількість питань, а відповіді часто складні для розуміння підлітком. Відповіді мають досить складну диференціацію для чіткого розуміння («швидше так, ніж ні», «переважно так», «можливо так», «так», «можливо» – це орієнтовний перелік відповідей, які може обрати підліток як варіант відповіді на поставлене питання, що буде подібний до ствердження, а є протилежний перелік і для заперечення). Одразу можна констатувати переважаність тесту і відповіді для розуміння підлітком самого питання, а, в першу чергу, низки варіантів відповідей.

До означених психодіагностичних методик належать: [1], [4]:

– MSCEITV2.0 (Тест Майєра-Селовея-Карузо) – складається з 4 факторів дослідження: ідентифікація емоцій, підвищення ефективності мислення, розуміння емоцій, управління емоціями;

– LEAS – спрямований на вимірювання усвідомлення різного спектру емоцій і переживань (базових-простих, складних-комбінованих). У тестах також є відкриті завдання, без заданих варіантів відповіді (20 сценаріїв). Підлітку пропонується відповісти на питання, що б він відчував в тій чи іншій ситуації, що й персонаж у питанні. За результатами тесту, можна розрізнити 6 рівнів розуміння емоцій;

– EARS – спрямований на розпізнавання емоцій в міжособистісному контексті. Містить 8 сценаріїв (кожен складається з 3 оповідань з 12 варіантами завершень). Досліджуваний підліток повинен обирати настрій, який швидше за все відчуває персонаж розповіді

– TIEFBA – існує в дитячому і підлітковому варіанті, являє собою 12 ситуацій, що спрямовані на дослідження внутрішньо особистісного та/або міжособистісного емоційного інтелекту. Для кожної

з ситуацій підлітка просять описати емоції, думки і переконання в ситуаціях, спосіб управління емоціями, який буде найбільш ефективний. Тест оцінює здатності до розуміння власної емоційної сфери і управління нею.

Один з найбільш широко використовуваних методів даної групи – тест Майєра-Селовея-Карузо, який також використано і у практиці дослідження емоційного інтелекту підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. Перевага означеної методики – відсутність висновків, що базуються на самосприйнятті, а отже, можливість отримати об'єктивні дані про рівень розвитку емоційного інтелекту підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. Крім того, методи, засновані на вирішенні завдань, спрямовані на дослідження розуміння і управління емоціями, і не включають в себе дослідження особистісних рис. Однак у методик даної групи, як було зазначено вище, існує низка недоліків. Зокрема й той факт, що ситуації вирішення завдань в умовах діагностики відрізняються від вирішення завдань, що відбуваються в житті.

Крім того, в російськомовній та україномовній версії доступною із зазначених методик є тільки MSCEIT V2.0. Варто відмітити, що адаптація україномовної версії була презентована лише у 2020 році.

Методи, засновані на самозвіті та самооцінці засновані на роботі з абстрактними ситуаціями, з якими підліток повинен погодитися або не погодитися, цим вони подібні до задач-тестів. Оцінка тестування відбувається за результатами та частотою відповідей у вибірці. До означених методик належать [2], [5], [7]:

– опитувальник «EQ-i» Р. Бар-Она – дає загальну оцінку емоційного інтелекту, містить 5 шкал і 15 пов'язаних з ними підшкал: пізнання себе (усвідомлення своїх емоцій, впевненість в собі, самоповага, самоактуалізація, незалежність), міжособистісні відносини (емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні взаємини), адаптація (рішення проблем, зв'язок з реальністю), управління стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, контроль за імпульсивністю), переважний настрій. Містить 133 твердження. Дитяча та підліткова версія містить 51 твердження.

– опитувальник «EQ» Н. Холла – спрямований на виявлення здібностей розуміти відносини особистості, що демонструється в емоційній сфері, дає результати щодо здібностей управляти емоційною сферою на основі прийняття рішень. Містить 5 шкал (емоційна обізнаність; управління своїми емоціями; самомотивація; емпатія; розпізнавання емоцій інших людей) і складається з 30 тверджень-питань.

– опитувальник Н. Шутте спрямований на вимір 4 аспектів емоційного інтелекту, що описано в дослідженнях Дж. Мейєра, П. Селовея і Д. Карузо. Містить 33 твердження, що оцінюються за 5 шкалами.

– Опитувальник ЕІ (Emotional intelligence inventory), розроблений досить нещодавно (у 2006 році) на основі моделі Дж. Мейєра, П. Селовея і Д. Карузо. Вимірює 4 компонента емоційного інтелекту: емпатію, самоконтроль, використання емоцій і управління відносинами. Складається з 41 твердження і оцінюється за 5-бальною шкалою – від «ніколи» до «завжди».

– опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн», розроблений Д. Люсіним містить 2 шкали: шкала міжособистісного емоційного інтелекту (розуміння емоцій оточуючих; управління чужими емоціями) і шкала внутрішньо особистісного емоційного інтелекту (усвідомлення своїх емоцій та управління ними), а також 6 підшкал. Тест складається з 46 тверджень, кожне з яких підліток повинен оцінити за шкалою від 1 до 4.

– методика діагностики емоційного інтелекту «МЕІ» М. Манойлова – містить 40 тверджень, кожне з яких підліток оцінює за 5-бальною шкалою. Опитувальник описує загальний рівень емоційного інтелекту, вираженість внутрішньо особистісного (здатність до усвідомлення і прийняття своїх почуттів, самоконтроль) і міжособистісного (здатність до розпізнавання, розуміння та зміни емоційних станів інших людей) аспектів емоційного інтелекту.

У дослідженнях підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку методи засновані на самозвіті мають використовуватись у поєднанні з методами, заснованими на вирішенні завдань. Часто результати тестів бувають суперечливими і протилежними, оскільки підлітки можуть відповідати навмання, не вдумуючись в питання, часом, навіть, не розуміючи питання тесту.

Тестові методики у роботі з підлітками з порушеннями інтелектуального розвитку мають низку переваг, як то: універсальність трактування, високий кореляційний показник тестів, зокрема підліт-

кового тесту Р. Бар-Она та опитувальник Н. Холла. Невелика кількість питань, порівняно з класичним тестом MSCEITV2.0.

Підкреслимо, що найбільшою перевагою тестових груп методів є простота проведення та зручність обробки отриманих даних, можливість діагностики не одного підлітка, а цілої групи (класу) порівняно з проєктивними методиками дослідження емоційного інтелекту.

Однак серед недоліків цієї групи методів можна зазначити кілька суттєвих та значущих недоліків. По-перше, методики, що засновані на самосприйнятті базуються на самозвіті і варто відмітити ефект соціальної бажаності, що змінює адекватність результатів. По-друге, самооцінка, самозвіт під час тестування вимірює не здатність до емоційного інтелекту, а переважно самосприйняття, деякі з тестів вимірюють особистісні риси засобами самоопису тощо. Варто наголосити, що самосприйняття у досліджуваних підлітків часто не відповідає реальним здібностям особистості. По-третє, як неодноразово зазначалось, підлітки з порушеннями інтелектуального розвитку можуть не вірно зрозуміти питання, особливо якщо вони мають складне формулювання.

Література:

1. Андреева И. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополюк: ПГУ, 2011. 388 с.
2. Люсин Д. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн. Москва: Когито-Центр, 2009. 289 с.
3. Олексієнко О. Психокорекційні методики формування та корекції емоційно-вольової сфери підлітків з порушеннями психофізіологічного розвитку. Чернівці: Ліга, 2015, 112 с.
4. Пагава Д. Емоції та почуття підліткового віку за умов психофізіологічних порушень. Харків: Київські читання. 2017. 202 с.
5. Bar-On R. Emotional Quotient Inventory: a measure of emotional intelligence. New York: Multi-Health Systems, Inc. 2008. 36 p.
6. Fels F., Kagan S. Structures for emotional and social Intelligence. New York: Bantam Books, 2016. 226 p.
7. Mills P. Frustration and motivation: theory and research method. London. 2017. 234 p.
8. Wanda A. Emotional – cognitive structuring. Toronto, 2014. 148 p.